

Tódor Erika-Mária

**Hétköznapi kétnyelvűség.
Nyelvhasználat, iskolai nyelvi tájkép és
nyelvi én a romániai magyar iskolákban**

Budapest: Ráció-Szépirodalmi Figyelő Alapítvány,

2019, 251 p.

ISBN 978-963-87984-6-6

A budapesti Ráció Kiadó és Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, *Gondolat-Jel* sorozatát indító munka a Tódor Erika-Mária *Hétköznapi kétnyelvűség. Nyelvhasználat, iskolai nyelvi tájkép és nyelvi én a romániai magyar iskolákban* című tanulmánykötet, mely 2019-ben látott napvilágot. A tanulmánykötet az erdélyi magyar kétnyelvűség hétköznapijaiba kalauzol, az alcímben jelzett kulcsszavak mentén. A kétnyelvűség, a nyelvhasználat, a nyelvi tájkép fogalmak és ezek összefüggései számos hazai és nemzetközi nyelvészeti kutatás témáját képezték az utóbbi évtizedekben, szociolingvisztikai, pszicholingvisztikai, alkalmazott nyelvészeti, illetve nyelvpedagógiai megközelítésben. A szerző ezt a tematikát egy sajátos nyelvi elrendezésre fókuszálva vizsgálja, megragadva az *általánosban a helyi jellemzőket*. A kutatás helyszíne az erdélyi magyar tannyelvű iskolák, ahol a figyelem középpontjába a nyelvhasználati szokások szóbeli és írott változata, valamint az egyének nyelvhasználati tapasztalatai kerülnek.

A kötet bemutatásához elengedhetetlen kiemelni narrációt, az „én-történetek” központi szerepét, jellegzetes hangvételét, aminek köszönhetően a kutatás bemutatása emberközelivé válik, és az ebből fakadó olvasmányosság érdekessé teszi a kötetet, nemcsak a nyelvészek, hanem a pedagógusok vagy akár a hétköznapi emberek számára is.

A kötet nyolc fejezetre tagolódik, lineárisan felépítve a téma megközelítését és a kutatást is. Elméleti háttérrel indít, a fogalmak tisztázásával, majd ezek gyakorlati megmutatkozásait követi. A letisztult szerkezet és tartalmi felépítés lehetővé teszi a kötet tanulmányozását akár témánkként, fejezet-

ként is, hiszen a fejezetek egyenként is átfogó képet nyújtanak az tárgyalt kérdésekről. Ez a szerkezeti felépítés nagyon sokban segíti az olvasót a keresési folyamatokban vagy akár az újraolvasásában.

Az első fejezet *Fogalmak és jelentések* címmel indít, és a kutatás alapját szolgáló gazdag elméleti háttérrel mutatja be. Részletesen tárgyalja a nyelvi tájkép, a nyelvhasználati szokások és kétnyelvűség különböző megközelítéseit. Ezt követően a kutatási célokról, a tervezés logikájáról, módszereiről, a mintáról, valamint a terepmunka következtetéseiről olvashatunk. A fejezetben részletes képet kaphatunk arról, hogy miként is körvonalazódott az integrált kutatási modell, melyek a triangulációs jelleg meghatározó vonásai, és miért kell figyelni a kutatás-tervezésben a kétpólusú tervezésre is. Az iskolai nyelvi tájkép dokumentálása, megfigyelésen alapult, előre megadott szempontok alapján, kiegészítve az irányított sémákkal és interjúkkal az adott helyszín pedagógusainak bevonásával. Mindezekről részleteiben olvasva körvonalazódik az egész, pontosabban azok a narratívák, melyeket a nyelvi szocializációs tapasztalatok alakítanak, és a nyelvi önkép pilléréit képezik. Az osztálytermi nyelvhasználati magatartás megfigyeléséhez a fókuszcsoportos beszélgetések és a tanórák meghallgatása adott alapot. A kutatási minta kiválasztásakor fontos szempont volt a magyar tannyelvű oktatási intézmények sajátos nyelvi környezete és ezen belül a nyelvhasználati lehetőségek.

A harmadik fejezet (*Az iskolai nyelvi tájkép: múlt és jelen*) már a kutatás folyamatát és ennek eredményeit ismerteti. Az intézményi kultúra implicit és explicit szintjeit szem előtt tartva az olvasó betekintést nyer a magyar tannyelvű oktatási intézmények nyelvhasználati és szimbólumhasználati kultúrájába. A kutatás során összegyűjtött információk feltárják az intézményi üzenetek sokszínűségét, jelentéseik komplexitását, a spontaneitást, a kreativitást és a leleményesség ötvöződésében. A kronológiai sorrend-

ben rendszerezett iskolakultúrára vonatkozó fejezet hasznos visszapillantást biztosít a jelen értelmezéséhez.

Az *Iskolai életképek és történetek* című alfejezetben egy gyűjteményt láthatunk, mellyel a szerző időrendi sorrendben vizualizálja a különböző korok eseményeit, hangulatát, értékrendjét, rejtett tantervét. A tematikusan csoportosított gyűjtemény nemcsak vizuális élményt nyújt, hanem sokkal inkább tükröt tart az olvasónak a maga tömör sokszínűségével, ugyanakkor kíméletlenül szembesít az üzenetek realitásával, a minket körülvevő és általunk alkotott környezet értékrendbeli változásaival.

A diákokkal folytatott beszélgetések anyaga a *Nyelvi viselkedés és nyelvi énkép* alcímmel került összegzésre. Ebben a fejezetben a diákok nyelvhasználati szokásainak számos aspektusát ismerjük meg a sajátos kétnyelvű környezetben, mint például a kommunikációs kudarc, nyelvi lapszus, nyelvi hiány, kommunikációs szorongás, nyelvközi tudatosság stb. A kutatás eredményei hozzájárulnak olyan lényeges kérdések értelmezéséhez, mint a család (anya)nyelvhasználathoz való viszonyulásának meghatározó szerepe, a digitális kommunikáció hatása a nyelvi viselkedésre, a nyelvi regiszterek szakosodása és komplementaritása. Ugyanakkor a kutatás adatai alapján megismerhetjük azokat a kommunikációs tapasztalatokból származó nyelvi viselkedésformákat, melyek az egyéni történetek által kerülnek előtérbe, így elgondolkodtató az egyik interjúalanytól idézett kétnyelvűség-meghatározás, mely szerint: „az egyik az anyanyelvem, a másodikköz [mármint a nyelvhez] hozzászoktam”.

Az iskolai nyelvi szocializáció egyik fontos színtere az osztályterem, a formális oktatás mikrokörnyezete. Ez a helyszín az egyéni és kollektív értékrend találkozásának tere, itt az osztálytermi párbeszéd, lényegében implicit modell, mely többé-kevésbé tudatosan az egyéni kommunikációs stratégiák rendszerező elemévé válik.

A kötet hatodik fejezete *Az iskolanyelvi szocializáció szintjei magyar tantervű iskolákban* a nyelvhasználat sajátosságait taglalja az osztálytermi interakciók megfigyelése alapján. Úgynevezett nyelvi rutinok kialakulását figyelhetjük meg, melyek az osztályon kívüli kommunikációkban is előfordulnak: szünetek beszélgetéseiben, az iskolai ügyműködésben egyaránt. Ugyancsak ebben a fejezetben olvashatunk az osztálytermi párbeszéd és nyelvhasználat alakulásáról Románia földrajzának és történelmének oktatása során. A kutatás körvonalazza a felmerülő nyelvválasztási döntések sokrétűségét a tanári nyelvi életutakkal összefüggésben.

Ezt követően, a *Nyelvi érintkezés és kétnyelvű lét* című fejezet a vendégszavak beépítésének és használatának témakörét vizsgálja, sajátos kódváltásos helyzetekkel szemléltetve. Az empirikusan összegyűjtött adatok alapján, a szerző, kötetzáró fejezetében olyan kezdeményezéseket mutat be, melyek azt szemléltetik, hogy a kutatási eredmények, tapasztalatok miként érvényesíthetők különböző tanulási, fejlesztési kezdeményezésekben. Ez a fejezet egy gyakorlatorientált összegzés, rendszerezés.

Amint a bemutató elején is kihangsúlyoztam, a kétnyelvűség kérdésköréről számos tanulmány látott napvilágot, ennek a munkának sajátossága éppen abból adódik, hogy egy sajátosan strukturált térhelyi nyelvhasználatát írja le, így lényegében a bemutatott kutatás megragadja a globálisban a lokális elemeket, és ezáltal a figyelem középpontjába a beszélő és a hétköznapi nyelvi produkció kerül.

Ezt a könyvet elsősorban azoknak a nyelvésznek, nyelvpedagógia, szociolingvisztika iránt érdeklődőknek ajánlom, akik bepillantást nyernének a kisebbségi kétnyelvűség-történetekbe.

Barabás Zsófia